

Розділ 2. НАУКОВИЙ СТИЛЬ ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ

2.1. Текст як форма існування наукових знань.

2.2. Композиція наукової роботи.

2.3. Мовні засоби наукового стилю.

2.4. Найтиповіші наукові тексти.

2.4.1. Анотація.

2.4.2. Тези. Конспект.

2.4.3. Відгук.

2.4.4. Рецензія.

2.4.5. Курсова та дипломна роботи.

2.4.6. Стаття.

2.4.7. Реферат. Автореферат дисертації.

2.4.8. Загальні відомості про дисертаційне дослідження.

Науковий стиль має своїм завданням точно викласти наукову інформацію. Він обслуговує потреби науки, навчання та освіти, виробничо-технічну діяльність. Його основною функцією є пізнавально-інформативна функція, доповнена функцією доказовості. Твір, написаний цим стилем, несе наукове повідомлення, доводить його істинність, новизну, цінність.

2.1. Текст як форма існування наукових знань

*Текст (від лат. *textum* – зв'язок, поєднання, тканина) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формотворчо-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною темою і*

сюжетною заданістю (Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С.627).

За формами реалізації тексти поділяють на усні та писемні. Тексти публіцистичного, наукового, інформаційного змісту можуть бути як усними, так і писемними. Інші тексти можуть існувати лише в одній з форм:

В усній – судові промови, розповіді, фольклорні твори тощо;

В писемній – епістолярні твори, твори художньої літератури, офіційні документи, в тому числі резолюції, накази, протоколи, акти, факси, листи.

Важлива роль в оформленні тексту належить графічним засобам – рубрикації (поділу на абзаци), розділовим знакам (писемна форма), інтонації (усна форма). Вони допомагають забезпечити комунікативну спрямованість і структурну організацію тексту на різних рівнях.

Наукове знання може бути виражене в різних видах первинних текстів: **усних** (дискусія, диспут, обговорення наукової проблеми в колі фахівців) та **письмових** (дисертація, монографія, стаття, тези тощо).

У тексті є: зміст знання (функціонує вже як семантика тексту) і саме знання (поступово досягає статусу наукової інформації).

Знання може бути науковою інформацією лише в системі суспільної наукової комунікації. Спілкуючись, науковці мають змогу уточнити зміст понять, а іноді – в ході обговорення – виникає нове знання.

Найповніше наукове знання про предмет, його ознаки та властивості виявляється в жанрах власне наукового підстилю (монографія, книга, дисертація). Близькими до наукових монографій є підручники та посібники для вищих навчальних закладів. Вони відрізняються наявністю визначень, чіткістю побудови й викладу. У статтях найчастіше подають розгляд одного з аспектів, однієї зі сторін,

пов'язаних із тим чи іншим науковим поняттям, з тією чи іншою проблемою.

Отже, усі типи наукових текстів – доповідь, дискусія, монографія, підручник, стаття – у різному ступені демонструють наукове знання, його семантику.

Досягши досить високого рівня розвитку інформації, наукове знання знаходить нові канали комунікативних зв'язків у вигляді різних скомпресованих (вторинних) текстів. Такими текстами є словники, енциклопедії, класифікатори, рубрикатори, стандарти на термінологію, нормативні довідники, реферати, анотації, науково-популярні лекції, бесіди, інтерв'ю, реклама. Усі ці типи текстів: а) передають наукове знання вже в скомпресованому вигляді; б) прагнуть зосередити увагу на найголовнішому. Тому такі жанри наукового стилю, як енциклопедія, галузевий, тлумачний, термінологічні словники, відрізняються, як правило, великою глибиною відображення самого знання.

Зауважимо, що структура тексту формує й кристалізує наукове знання. Що стрункіша типова архітектоніка тексту, то суворіша мова опису понять, уживання термінів. Одночасно на мову науки в усіх типах текстів впливає й мовна норма як така. Загальновизнано, що саме норма виступає тим фільтром, який відокремлює те, **як** можна сказати, від того, як **не** можна сказати.

Зміст сучасного наукового знання в цілому єдиний для фахівців з різних країн. Тому справедливо вважають, що наука як знання неподільна між державами й народами. Так, наприклад, системи уявлень про види тварин і рослин у біології, про прилади та апарати в техніці, про хвороби в медицині в основі своїй єдині для всіх фахівців у тій чи іншій галузі знання, які говорять англійською, російською, німецькою чи французькою мовами.

Але якщо зміст наукового чи науково-технічного знань про предмет у принципі єдиний у фахівців з різних країн, то модель логіко-понятійної системи цього знання може бути представлена:

а) штучною мовою, яка має інтернаціональний характер (грецькі та латинські запозичення в біології, медицині; символи в хімії, математиці, фізиці);

б) національною мовою.

Велике значення у зближенні наукового знання з системою мови має входження знання в терміносистеми окремих наук. Найчастіше терміносистеми знаходять своє вираження у національних мовах. На етапі моделювання терміносистем наукове знання ніби виростає в систему тієї чи іншої конкретної природної мови. Терміни (слова та словосполучення) творять лексико-семантичне поле, вибудовуються в лексико-семантичні парадигми.

Історія науки, стан розроблення тієї чи іншої проблеми не лише формують наукове знання, а й диктують і багато в чому визначають і характер авторського викладу, і структуру тексту. Постаті вчених-попередників незримо присутні в кожній серйозній науковій праці.

У самому тексті зазначені моменти знаходять висвітлення:

- в огляді літератури;
- у системі посилань та виносів;
- у коментарях та примітках.

У монографіях огляд літератури може займати цілий розділ, бути розсіяним по окремих розділах. У дисертаціях із певних дисциплін (передусім технічних) такий огляд є обов'язковим. У висновках науковець співвідносить отримані нові наукові результати з досягненнями попередників. Обов'язковими є вказівки на новизну, на положення, які захищаються, ідеї дослідження. Ці частини книг, дисертацій, статей перенасичені прізвищами учених, географічними назвами, найменуваннями робіт, датами.

Особливість наукового стилю визначається частим вживанням термінів, спеціальної лексики, складних речень. Хоча, безперечно, не слід забувати й про лексичне багатство мови, її виражальні можливості й намагатися писати не лише змістовно, а й цікаво.

Довгий час вважалося, що в науковому стилі мовна особистість автора відходить на другий план, проте зараз можна твердити, що в кожного науковця є власний, індивідуальний стиль мислення – стиль М.Драгоманова та І.Франка, стиль В.Вернадського та М.Лобачевського, О.Білецького та О.Потебні. Завдяки тому, що в межах наукового стилю їхніх праць відбувається взаємодія решти функціональних стилів мови – публіцистичного, ділового, художнього, – вони й досі являють інтерес для дослідників різного профілю.

У науковому стилі мовознавці виділяють такі підстили:

- власне науковий;
- науково-навчальний;
- науково-популярний;
- науково-публіцистичний;
- науково-технічний.

Власне науковий підстиль обслуговує діяльність учених, спеціалістів. Він має своїм завданням якнайповніше, обґрунтовано повідомити наукову інформацію й довести її новизну. Цей підстиль відрізняється від інших:

- насиченістю термінами;
- використанням довгих складних слів, іншомовної лексики;
- досить частим вживанням тематично однорідних слів.

Синтаксичні мовні засоби власне наукового підстилю:

- Часте використання складнопідрядних речень (найчастіше – з підрядними означальними, додатковими, причини або наслідку).
- Використання вставних слів, які підсумовують сказане (*отже, таким чином*), пов'язують його з подальшим викладом (*по-перше, по-*

друге, наприклад, приміром, більш того), визначають посилання на першоджерело (*на думку..., за твердженням..., на наш погляд..., як зазначає...*).

- Переважання розповідних речень; питальні речення вживаються в разі постановки проблеми або полеміки.

- Прямий порядок слів у реченні (відхилення можливі, а іноді є нормою; наприклад, у ботанічних термінах *шипшина собача, соняшник однорічний, оман високий* відбивається традиційно усталена в латині постановка означення після означуваного – порівн. *Rosa canina, Helianthus annuus, Inula helenium*).

- Часте використання конструкцій з відокремленими зворотами.
- Безсполучникові речення вживаються переважно під час переліку й класифікації явищ.

Науково-навчальний підстиль виконує специфічну функцію – *навчальну*. Він посідає “проміжне” місце між власне науковим та науково-популярним підстилями. Від першого його відрізняє дещо менша суворість викладу, менша докладність у посиланні на першоджерела, більш спрощена система доведень, яка спрямована на більшу доступність інформації, обсяг якої визначається навчальною програмою певного курсу. Від другого – менша художність, більша послідовність у викладі, строгість.

Твір науково-навчального підстилю має на меті активізувати логічне мислення читача (слухача). Звичайно, важливу роль відіграє те, кому саме адресовано наукову інформацію – студентів, абітурієнтів, слухачеві курсів, аспірантів тощо. Навчальні підручники для учнів школи, особливо для учнів молодших класів, написано більш популярно, тому цю літературу умовно можна віднести до науково-популярної. Не останню роль тут відіграють і позамовні засоби викладу – ілюстрації (карти, плани, схеми, малюнки, діаграми).

Науково-популярний підстиль має на меті зацікавити науковою інформацією широке коло людей, незалежно від їхнього рівня фахової підготовки. Основні завдання та функції мови науково-популярного підстилю полягають у тому, щоб *не просто подати нову наукову інформацію, обґрунтувати її істинність (це функція власне наукового підстилю); не тільки ознайомити з основами наук у формі, яка б сприяла засвоєнню цих основ як методу дальшої пізнавальної діяльності у відповідній галузі (це функція науково-навчального підстилю), а передусім привернути увагу нефаківця до актуальних проблем тієї чи іншої науки.*

Привернути увагу – означає, що автор має викласти нові наукові дані у доступній, дохідливій, цікавій формі. Цьому підпорядковані організація викладу, добір мовних засобів (менш строгих і одноманітних, ніж у власне науковому підстилі). Вся увага автора спрямована на те, щоб подати матеріал зрозуміло, тому хід викладу будується **від простого до складного**, від добре відомого до нового.

Для науково-популярного підстилю властиві такі ознаки:

1. Інформація подається вибірково, не в повному обсязі, без аргументації.
2. Наводяться лише факти, положення, які непідготовлений читач (слухач) сприймає як істинні.
3. Якщо читач уже має певну підготовку, то науковість викладу переважає над популярністю.
4. Образність, емоційність тексту (використання епітетів, метафор, образних перифраз).

Іноді наукові тексти створюються поетами, письменниками, філософами, людьми з великою ерудицією, багатим інтелектом, мисленням. Тут не можна не згадати про творчий доробок І.Франка, який, окрім поетичних, прозових та драматичних творів, залишив чимало наукових трактатів, досліджень у багатьох галузях суспільного життя (соціологія, релігієзнавство, психологія, літературо-

та мовознавство). З античності бере свої витoki традиція віршованих наукових праць, автори яких, надаючи їм поетичної форми, прагнули передусім, щоб головні наукові положення запам'ятовувалися краще завдяки ритмічному та римованому викладові.

К.Чуковський зазначав, що жодне наукове відкриття не могла б здійснити людина зі збідненим образним мисленням. Абстрактне мислення супроводжується оперуванням чуттєвими (сенсорними) образами, роль яких у мисленні залежить від об'єкта мислення, від його індивідуальних особливостей. Отже, логічне й образне мислення беруть участь у формуванні наукової думки, тобто причини появи образності лежать у самому характері наукового мислення. Специфіка образності в науковому стилі полягає в тому, що вона (образність) насамперед апелює до інтелекту читача, а потім уже – до його фантазії.

Автори науково-популярних текстів, описуючи сутність складних абстрактних явищ, часто звертаються до аналогій (порівнянь), які допомагають читачеві зрозуміти явище, сформувати цілісну картину уявлення про нього. Саме тому в науковій термінології є велика кількість термінів-метафор, утворених на основі зіставлення (порівняння): *черв'ячна передача, гвинтовий зуб, ялинковий лабіринт, гітарний механізм; книжка* (частина шлунка парнокопитних), *міст* (відділ головного мозку) тощо. Зокрема, науковці зазначають, що найчастіше до порівнянь удаються автори підручників з біології.

У ролі популярних тлумачень виступають образні перифрази, наприклад: *Будь-якій точці на кресленні можна дати "ім'я"; Ліс – це гігантська "фабрика" чистого, активного, лікувального повітря; Слова – це своєрідні "цеглинки", з яких будується текст.* Емоційні замітники "ім'я", "фабрика", "цеглинки" подано в лапках – цим підкреслюється їхня незвичність, метафоричність. Широко представлені й такі елементи художнього мовлення, як епітети.

Розглянемо зразки текстів різних підстилів, ключовим для яких є слово "мова".

Власне науковий підстиль

У різні періоди боротьби з українським “буржуазним” націоналізмом, надто в 30-ті та 70-ті роки ХХ століття, розвиток української мови гальмувався діями, спрямованими на штучне зближення з російською. Оригінальні українські слова, граматичні форми, синтаксичні конструкції оголошувалися “вигаданими”, “неприродними”, діалектними або застарілими. На цій підставі не рекомендувалися до вжитку, наприклад, слова *попри* (незважаючи на), *допіру* (щойно), *завваги* (зауваження), *либонь* (мабуть), *позаяк* (оскільки), *доки*, *заки* (поки), *аби* (в значенні *щоб*), синтаксичні конструкції *красне письменство* (художня література), *мені болить голова* (поряд з *у мене болить голова*) та багато інших. У рамках кампанії за суцільну атеїзацію суспільства архаїчними словами або “соціальними діалектизмами” вважалися назви релігійних свят: *Великдень*, *Спас*, *Покрова*, *Різдво* тощо. Тепер є всі підстави повернути ці компоненти лексики в актив (Пономарів О.Д. “Стилістика сучасної української мови”).

Науково-навчальний підстиль

Користуючись мовою в своєму повсякденному житті, люди залежно від потреби вдаються до різних мовних засобів. Відповідь на практичному занятті відрізняється від виступу на зборах. Коли студент пише твір, він старанніше добирає слова й будує речення, ніж тоді, коли пише приватного листа. Залежно від змісту й мети висловлювання, а також від індивідуальної манери та уподобань у процесі мовлення відбуваються певний добір і комбінування найпридатніших і найпотрібніших саме для цієї мовної ситуації співвідносних варіантів форм, слів, словосполучень, конструкцій речень тощо. Отже, художній твір, наукова стаття, наказ керівника установи, протокол, написані однією мовою, відрізняються набором мовних засобів, специфічними особливостями у мовному оформленні. Таке розрізнення називається **стилістичною диференціацією мови** (Шевчук С.В. “Ділове мовлення. Модульний курс”).

Науково-популярний підстиль

Завдяки мові ти зустрічаєшся з великою кількістю нових людей, а не лише з тими, кого бачиш щодня. Завдяки мові в тебе з'являються друзі в далеких країнах і

навіть у віддалених епохах. Безліч найвидатніших людей усіх країн і всіх часів прагнуть з тобою познайомитися, якщо лише ти знаєш мову, яка приведе тебе до них. Кожна людська мова – наче великий магазин: у ньому для кожного щось та знайдеться. І, зрозуміло, якщо ти завітаєш не до одного, а до кількох магазинів, ти знайдеш іще більше цікавого.

Але найголовніше, нову мову слід вивчати тому, що вона прокладе тобі дорогу до нових людей. Якщо знаєш мову, то знатимеш, і як живуть інші люди, про що думають, а разом дізнаєшся дещо нове й про себе. Починаєш бачити себе так, як бачать тебе інші. Починаєш вивчати іноземну мову, – здавалося б, що стоїть далі від тебе? – а пізнаєш щось дуже особисте й потаємне (Бурау І.Ю. “Загадки світу слів”).

До складових частин структури наукового тексту належать:

1. Його макроструктура й загальна будова (композиція, типи й розташування розділів, підрозділів, параграфів, абзаців, схем, малюнків, карт).
2. Лексика (загальнономовна, загальнонаукова, вузькоспеціальна).
3. Морфологічні й словотворчі засоби.
4. Синтаксис.
5. Семантика, що пронизує усі компоненти й частини тексту.

2.2. Композиція наукової роботи

Відповідальною частиною наукової роботи є **вступ**, оскільки в ньому містяться всі необхідні кваліфікаційні характеристики дослідження: його *актуальність, мета, завдання, новизна, об'єкт і предмет вивчення, методи*.

В **основній частині роботи** докладно розглядаються методика й техніка дослідження, узагальнюються його результати.

Висновки виконують роль закінчення, зумовленого логікою проведення дослідження в формі синтезу накопиченої в основній

частині наукової роботи інформації. Цей синтез – послідовне, логічно струнке викладення отриманих підсумкових результатів та їх співвідношення з загальною метою й конкретними завданнями, поставленими й сформульованими у вступі.

Найвідповідальнішим етапом наукової роботи є **вибір теми дослідження та її формулювання**. Практика показує, що правильно обрати тему – означає наполовину забезпечити успішне виконання роботи.

Після формулювання теми дослідження розпочинається **ознайомлення з головною та додатковою літературою за темою роботи**. Зазвичай використовують два види читання джерел: швидке (по діагоналі) – з метою виявити, чи слід вивчати це джерело детальніше, та повільне – глибше вивчення ряду публікацій, переходу від простішого матеріалу до складнішого (методом індукції). Вивчаючи літературні джерела, слід стежити за оформленням виписок, щоб надалі ними було легко користуватися.

Дослідження джерел слід починати з книг, потім – статті; спершу вивчати вітчизняні джерела, а потім – іноземну літературу.

Заголовки не можуть скорочувати або розширювати обсяг закладеної смислової інформації. Не рекомендується включати до них слова на позначення загальних понять, вузькоспеціальних або місцевих термінів, скорочені слова й аббревіатури. Кожен заголовок має бути якомога коротшим, але й надмірна його лаконічність небажана. Чим коротший заголовок, тим ширший він за своїм змістом. Однак заголовки з **одного слова** є не лише небажаними, а й небезпечними: вони не дають змогу визначити тему вміщеного під ним тексту.

Заголовки структурних частин роботи “ЗМІСТ”, “ВСТУП”, “РОЗДІЛ”, “ВИСНОВКИ”, “СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ” розташовуються посередині рядка симетрично до тексту. Крапку в кінці заголовків не ставлять. Першою сторінкою роботи (реферату, дипломного, курсового проекту) є титульний аркуш, який

включають до загальної нумерації сторінок, не проставляючи його номера. Наступні сторінки нумерують у правому верхньому куті сторінки без крапки, знака №, виділення рисочками.

Серед структурних частин роботи номери мають лише її розділи, тому друкувати “1. ВСТУП” або “Розділ 6. ВИСНОВКИ” не можна. Номер розділу ставлять після слова “РОЗДІЛ”, після номера крапку не ставлять, потім із нового рядка друкують заголовок розділу.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) слід подавати безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Підпис під ілюстрацією має такі елементи: а) найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом “Рис.”; б) порядковий номер ілюстрації, який указується без знака № арабськими цифрами; в) тематичний заголовок ілюстрації; г) легенда (за потреби).

Список використаних джерел рекомендується розміщувати або в алфавітному порядку, або в порядку згадування їх у тексті за наскрізною нумерацією. Є ще такий вид бібліографії, як *хронологічний список* (за датами публікації матеріалів), але він загалом маловживаний.

Оскільки наукова робота є працею, за якою можливо виявити вашу спроможність до самостійної наукової роботи, її мові й стилеві слід приділити значну увагу. Адже саме мовностилістична культура наукової праці найкраще розкриває загальну культуру її автора.

Найхарактернішою ознакою писемної наукової мови є формально-логічний спосіб викладу матеріалу. Це відображається в усій системі мовних засобів. Науковий виклад складається головним чином із роздумів, метою яких є довести істини, виявлені внаслідок дослідження фактів дійсності.

Для наукового тексту характерними є смислова завершеність, цілісність і пов'язаність. Найважливішим способом вираження логічних зв'язків тут є

спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже*), заперечення (*проте, тимчасом, але, тоді як, однак, аж ніяк*), причинно-наслідкові відношення (*таким чином, тому, завдяки тому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж*), результат, висновок (*отже, значить, як висновок, на закінчення, все сказане дає змогу зробити висновок*). Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники (*такий, той*), дієприкметники (*названий, зазначений*).

Такі слова є своєрідними дороговказами, які попереджають про повороти думки автора, інформують про особливості його творчого шляху. Читач відразу зрозуміє, що слова “справді” чи “насправді” вказують на те, що наступний текст має щось довести; “з іншого боку”, “навпаки”, “але” – готують читача до сприйняття протиставлення, “бо” – пояснення.

Якостями, які визначають культуру наукової мови, є точність, ясність і стислість. Смислова точність – одна з головних умов забезпечення наукової значущості інформації, яка міститься в роботі. Недоречно вжите слово може істотно викривити сенс написаного, призвести до подвійного тлумачення тієї чи іншої фрази, надати всьому текстові небажаної тональності.

До такого само наслідку веде й переобтяження тексту термінами, канцеляризмами, заплутаною книжковою лексикою. Все це свідчить про мовну некомпетентність (вживання слів на зразок “ординарний” – замість “звичайний”, “індиферентно” – “байдуже”, “ігнорувати” – “нехтувати”, “функціонувати” – “діяти”, “детермінувати” – “визначати”). Часто воно призводить до зайвих повторів: “внутрішній інтер'єр”, “інтервал перерви”, “форсувати будівництво прискореними темпами”. Трапляються випадки, коли й звичайні українські слова вживаються неточно, всупереч їхній семантиці: “більша половина”, “пристрій озброєний”.

Ще одна необхідна якість наукової мови – її ясність. Ясність – це вміння писати доступно й дохідливо. Здебільшого до порушення

ясності викладу спричинюється намагання авторів надати своїй праці уявної науковості, коли вони дають усім добре відомим предметам ускладнені назви. Причиною неясності є й неправильний порядок розташування слів у реченні, коли невідомо, хто є суб'єктом, а хто – об'єктом дії (на зразок російського виразу “матери жаль дочки”).

До того ж нерідко змішують такі поняття, як простота наукової мови та її примітивність, спрощеність або загальнодоступність. Простота викладу в науковій праці сприяє тому, що її текст читається легко, а думки автора сприймаються без ускладнень. Загальнодоступність є передусім ознакою мови в науково-популярному підстилі, адже його адресати різні – від дошкільнят до людей похилого віку.

2.3. Мовні засоби наукового стилю

Основними мовними засобами наукового стилю є: велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, абстрактних (часто іншомовних) слів, наукова фразеологія (стійкі термінологічні словосполучення), цитати, посилання; відсутність емоційно-експресивних синонімів, суфіксів, багатозначних слів, художніх тропів, індивідуальних неологізмів.

До мови наукової літератури ставляться особливо суворі вимоги щодо дотримання норм, і це сприяє посиленню логізації викладу. Адже метою наукових творів є ознайомити читача з результатами досліджень учених у різних галузях знань. Їй підпорядковані й спосіб викладу матеріалу, й, відповідно, мовні засоби, які використовуються. Ці засоби повинні забезпечувати повне й точне осмислення теми, послідовність і взаємозв'язок думок. Усі міркування автора твору спрямовані на переконливе обґрунтування висновків, результатів, яких

досяг він під час дослідження. Чітка послідовність мислення автора передбачає насамперед логічне, а не емоційно-чуттєве сприйняття наукового твору, тому емоційно-експресивні мовні засоби не мають бути панівними в ньому.

Розглянемо головні мовні засоби у науковому стилі за підрозділами літературної мови.

Лексика та фразеологія. Загальновживані слова, загальнонаукова лексика й терміни визначають мовні особливості стилю творів, у яких ідеться про результати досліджень, досягнення науковців. Слова у таких творах вживаються у своїх прямих значеннях, синонімів у наукових працях обмаль. Із зображальних засобів переважають **порівняння**. Вони допомагають скласти об'ємне уявлення про предмет розповіді.

Фразеологія наукової мови також вельми специфічна. Вона покликана, з одного боку, визначати логічні зв'язки між частинами висловлювань (наприклад, такі стійкі словосполучення, як *навести результати, як показав аналіз, на підставі отриманих даних, підсумовуючи сказане, звідси впливає, що* тощо; див. наведену нижче таблицю); з іншого боку, позначати певні поняття, будучи, по суті, **термінами** (*вільна економічна зона, мертва мова, струм високої напруги, форма релігійного світогляду*).

На лексичному й фразеологічному рівні слід відзначити наявність великої кількості термінів із різних галузей знання, а отже – виразно іменний характер висловлювання, адже більшість термінологічної лексики – це іменники й інші субстантивовані (наближені до іменників) частини мови. Оскільки наука оперує не образами, а поняттями, то наукові твори насичені абстрактною лексикою.

Тому природно, що найбільшу частину інформації викладено з застосуванням саме **наукових і спеціальних термінів**. Вживають

також слова й усталені словосполучення, що допомагають послідовно, логічно пов'язати між собою окремі елементи наукового тексту:

Таким чином;	По-перше (тж. по-друге, по-третьє тощо);
Однак;	Описаний вище;
Крім цього;	Наведені результати;
З іншого боку;	На підставі отриманих даних;
В свою чергу;	Як показали дослідження.
В даному разі;	

Особливо необхідно виділити слова, які свідчать про ступінь вірогідності (дійсно, зрозуміло, вірогідно), об'єктивність наведеної інформації (думають, вважають, стверджують, здається, можливо). Ці мовні звороти нададуть висловлюванню відносного характеру. А от абсолютні твердження вимагають від автора найвищого ступеня відповідальності.

Морфологія. У науковому стилі розширені функції **іменників** і **прикметників** за рахунок дещо звуженого використання **дієслова**. Для всіх форм останнього, а також для іменника, характерні абстрактні, узагальнені значення.

У науковій прозі широко представлені **відносні прикметники**, оскільки саме вони, на відміну від якісних, дають змогу з максимальною точністю вказувати достатні й потрібні ознаки понять. Як відомо, від відносних прикметників не можна утворювати форми ступенів порівняння. Тому в текстах наукових праць, використовуючи якісні прикметники, надають перевагу аналітичним (складеним) формам ступенів порівняння (щоб витримувати однаковий стиль мовлення), використовуючи слова *(най)більш*, *(най)менш*.

Наукова мова вирізняється й тим, що вона – не експресивна. Звідси панівна форма оцінки – констатація ознак, притаманних слову, яке визначають. Тому більшість прикметників є частинами термінологічних виразів.

Числівники пишуть переважно не словами, а цифрами. Виняток робиться лише для числівників у тексті усної доповіді, коли вони записуються словами з метою підкреслити дробові частини та розряди (одна ціла п'ять сотих, два мільйони триста сорок три тисячі п'ятсот вісімдесят один).

Дієслова й дієслівні форми несуть у тексті наукових праць особливе інформаційне навантаження. Вони служать для окреслення постійної ознаки предмета, використовуються при описі дослідження, доведення, в описі будови приладів і машин.

Широко вживаються також дієслівні форми недоконаного виду минулого часу дійсного способу, бо вони не фіксують ставлення до дії, яка описується, на момент висловлювання.

Рідше вживаються дієслова умовного (у формулюванні гіпотез) і майже ніколи – наказового способу. Часто використовуються зворотні дієслова, пасивні конструкції, що зумовлено необхідністю підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження (наприклад, “У цій статті розглядаються...”, “Передбачено виділити додаткові кредити...”).

Серед **займенників** особливо поширені ті, що належать до розряду вказівних (цей, той, такий, який, котрий). Вони не лише конкретизують предмет, а й визначають логічні зв'язки між частинами висловлювання. Неозначені займенники в силу неконкретності їхнього значення в науковому тексті не використовуються (за винятком науково-навчального та науково-популярного підстилю).

Ставши фактом наукової мови, особовий займенник “ми” зумовив цілу низку нових похідних словосполучень, наприклад: *на нашу думку*, *по-нашому*. Проте нагромадження цього займенника в роботі справляє малоприємне враження. Тому автори наукових робіт намагаються використовувати звороти, що б повністю виключали цей займенник. На допомогу приходять конструкції з невизначено-особовими реченнями (“Спочатку проводять відбір зразків...” тощо), форма викладу від

третьої особи (“Автор вважає...”), безособові форми на **–но, –то** (“Здійснено аналіз...” , “визначено напрями...”, “вжито метод індукції”).

Разом із **екстралінгвістичними (немовними) засобами** (одиницями виміру, формулами, графіками, схемами, ілюстраціями, кресленнями, діаграмами) правильне використання частин мови в науковій праці допомагає викласти необхідну інформацію стисло, компактно, наочно.

Синтаксис наукового стилю має яскраво виражений книжний характер, чітко організовану будову речень, без чого неможливо було б висловити складну думку. Важливою рисою синтаксису наукової мови є нахил до розгорнутих складних речень із розгалуженою системою різних видів підрядності, відокремлених зворотів (особливо дієприкметникових та дієприслівникових). Велика питома вага належить *складнопідрядним реченням*, зокрема з причиновим та наслідковим зв'язками. Такі речення найбільше відповідають специфіці наукового викладу. Емоційна й експресивна лексика (здебільшого оцінного характеру) вживається подеколи в текстах суспільствознавчого та гуманітарного профілю; фізико-математичним та природничим наукам така лексика невластива.

У науковій літературі поширені безособові, неозначено-особові речення, які використовуються для описування явищ, фактів, процесів. Номінативні (називні) речення – у назвах спецкурсів, книг: “Технологія галузі”, “Українська мова (за професійним спрямуванням)”; розділів: “Що таке здоровий спосіб життя”, “Українська культура ХХ століття”; у підписах до малюнків, ілюстрацій: “Будова клітини”, “Карта діалектів України”. Неповні речення – як такі, що належать до емоційно-експресивних засобів мовлення – у науковому стилі майже не використовують. Часто вживають розповідні речення, досить рідко – питальні, а окличні майже не вживаються, позаяк мають емоційне забарвлення (за винятком мови науково-популярних видань).

У науковому тексті значно частіше трапляються складнопідрядні, ніж складносурядні речення. Це пояснюється тим, що в підрядних частинах речень відбиваються причинові, часові, наслідкові, умовні й подібні відношення, а також тим, що окремі частини у складнопідрядному реченні тісно пов'язані між собою. Частини ж складносурядного речення немовби нанизуються, утворюючи своєрідний ланцюг, окремі ланки якого незалежні одна від одної й легко піддаються перегрупованню.

Діловий і конкретний характер опису явищ, які вивчаються, фактів і процесів майже повністю виключає емоційно забарвлені слова та вигуки. Експерименти описуються за допомогою дієприкметників пасивного стану. Опис дій машин і механізмів (у роботах технічного профілю) найчастіше робиться за допомогою пасивних конструкцій, в яких присудком є дієслово в пасивно-зворотній формі (*подається, вмикається, від'єднується*).

Використання подібних синтаксичних конструкцій дає змогу сконцентрувати увагу читача тільки на самій дії. Суб'єкт дії при цьому лишається невизначеним, оскільки вказівка на нього в такого роду наукових текстах необов'язкова.

Ще одна композиційна особливість наукового стилю – **документування тверджень, посилання, цитати**. За типом мовлення сучасні наукові тексти є монологічними, вживаються в усній та писемній формах із переважанням останньої.

Стиль писемної наукової мови – *безособовий монолог*. Тому виклад зазвичай ведеться від третьої особи, бо увагу зосереджено на змісті й логічній послідовності повідомлення, а не на суб'єкті. Порівняно рідко використовуються форми першої й зовсім не використовуються – другої особи займенників однини. Авторське “я” відступає перед значущістю й вагомістю тих наукових явищ, які він досліджує.

2.4. Найтипівіші наукові тексти

Наукові знання можуть бути виражені в текстах таких жанрів: *анотація, тези, конспект, відгук, рецензія, реферат, курсова та дипломна робота, стаття, дисертація, автореферат, монографія, підручник, доповідь, програма* тощо.

2.4.1. Анотація

Анотація (лат. *Annotatio* – зауваження) – коротка, стисла характеристика змісту книги, статті тощо.

Це невеличка бібліографічна довідка, де стисло характеризується зміст книги, статті через перелік найголовніших у них питань, оцінюється анований твір. Анотація відповідає на питання: *Про що йдеться в першоджерелі?* Завдяки їй читач отримує можливість скласти попереднє уявлення про незнайомий друкований твір, відшукати в ньому необхідну інформацію. Саме тому в анотації слід зазначати характер публікації (стаття, монографія, підручник), її будову, актуальність теми, кому адресована й який має обсяг. Крім цього, необхідно зазначити, що нового в даному виданні порівняно з іншими на таку само тему.

Анотація найчастіше міститься на другій сторінці будь-якої друкованої праці. Цей документ необхідно вміти складати всім, хто створює підручники, посібники, укладає допоміжну науково-методичну літературу (словники, збірники різного призначення тощо).

Р е к в і з и т и а н о т а ц і ї:

1. Прізвище, ім'я, по батькові автора (авторів).

2. Назва твору.
3. Місце видання, видавництво, рік видання.
4. Обсяг (загальна кількість сторінок, іноді – малюнків, таблиць).
5. Код за Міжнародним класифікатором книг ISBN (за потреби).
6. Стислий зміст (перелік основних положень тексту).
7. Висновки.
8. Читацька адреса.

ЗРАЗКИ:

1. Анотація довідкового видання

Юрківський В.М.

Країни світу: Довідник. – К.: Либідь, 1999. – 368 с.

Подано довідкові відомості про всі самостійні країни світу (на час видання книги їх було 191), зокрема загальні дані, основні етапи історії, державний устрій, природне середовище, населення, господарство, туризм. Довідник є першим таким виданням в Україні. В ньому використано найновіші дані ООН, Світового банку та аналогічних видань США, Франції, Німеччини.

Для учнів середньої загальноосвітньої школи, ліцеїв, гімназій, коледжів, студентів вищих закладів освіти, вчителів. Буде корисний державним службовцям і приватним підприємцям, широкому загалові читачів.

2. Анотація наукового видання

Товстуха Є.С.

Фітотерапія / 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Оріяни, 2000. – 432 с.

ISBN 966-7373-44-4

У третьому виданні пропонуваної праці освітлено особистий сорокарічний досвід лікарської діяльності фітотерапевта Є.С.Товстухи.

Приведено детальний опис 269 цілющих лікарських рослин, які споконвіків застосовує український народ для лікування та профілактики як окремих, так і багатьох груп численних недуг.

Вагомим науковим потенціалом та щоденною діяльністю практичного лікаря автор неспростовно доводить, що фітотерапія належить до універсальних лікувальних засобів живої природи. Фітотерапію автохтонів нашої землі – праукраїнців і українців – вчений розглядає як етнічний і традиційний наріжний камінь лікувальних засобів, що торкаються джерел сивочолих тисячоліть.

“До фітотерапії активно повертаються науковий світ та новітні біотехнології кінця XX століття. А повернення Людини, чи Людства, до цілющої Природи завжди на часі і завжди – найактуальніше”, – переконливо доводить автор.

3. Анотація наукової статті

УДК 664.1-663.43

А.І.Українець, Г.О.Сімахіна,
доктори техн. наук

СТРАТЕГІЯ НУХТ У СТВОРЕННІ В УКРАЇНІ ІНДУСТРІЇ ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ

У статті проведено аналіз залежності стану здоров'я людини від зовнішніх чинників довкілля. З'ясовано вплив оздоровчих продуктів на функціонування живого організму. Обґрунтовано та стверджено необхідність створення в Україні індустрії здорового харчування. Проаналізовано економічні передумови та напрями виробництва оздоровчих продуктів.

2.4.2. Тези. Конспект

Тези [грец. Thesis – основна думка] – коротко сформульовані положення наукових матеріалів (статті, лекції, доповіді). Вони розкривають суть усієї інформації.

Розрізняють два види тез:

- Відбір автором цитат із першоджерела;
- Формулювання основних положень статті чи розділу книги власними словами.

Для тез потрібно вибирати основні ідеї та положення, розмістивши їх у певній послідовності. Складаючи тези, треба обов'язково вказати:

1. Прізвище, ім'я, по батькові автора статті, книги.
2. Заголовок.
3. Місце написання й рік видання.

Конспект [лат. *Conspectum* – огляд] – стислий письмовий виклад змісту лекції, доповіді, роботи.

Розрізняють конспекти почутого й конспекти прочитаного.

Конспект почутого складається з плану, стисло викладених основних положень, фактів і прикладів. У конспекті слухач має змогу занотувати почуте, висловити своє ставлення до нього у вигляді коротких нотаток, зауважень. Для цього аркуш ділять на дві частини: меншу залишають для власних поміток, а на більшій пишуть конспект лекції. Конспектувати почуте важче, потрібно встигнути записати головне, а тому варто використовувати скорочення слів, словосполучень. Скорочувати радять часто вживані терміни, але так, щоб пізніше можна було прочитати написане.

Конспектування лекції – це особливий вид опрацювання наукової інформації, в якому поєднуються процеси **слухання** та **записування**, але

поєднуються не механічно, оскільки записуванню отриманих даних передують специфічне їх оброблення.

Процеси слухання й відбору відбуваються зазвичай паралельно. Це пояснюється тим, що швидкість розумових процесів значно більша, ніж швидкість процесів мовних (за хвилину людина вимовляє 90-100 слів, а мислить зі швидкістю 400 слів). Після слухання й відбору інформації наш мозок переключається на іншу діяльність – переформулювання відібраних даних, на безпосередню підготовку її до фіксації і на записування сформульованого тексту. Це й буде готовий конспект.

Способи фіксації даних можуть бути різними – як мовними (виділення опорних слів, фраз, повний детальний запис), так і позамовними (план, схема, графік, таблиця, виділення ключових понять підкресленням або **кольором**). До мовних засобів фіксації, які дозволяють відтворити якомога більше даних, належить **аббревіація**, тобто **скорочення**.

Не скорочуючи думки, можна значно скоротити її виклад на письмі. Для цього використовують загальноприйняті скорочення слів – **р-н** замість **район**, **ст.** замість **стаття**, **к-ра** замість **культура**; аббревіатури термінів і словосполучень, найчастіше вживаних у лекціях: **ЗМІ** – **засоби масової інформації**, **ТЗ** – **точка зору**, **НДІ** – **науково-дослідний інститут**; математичні й логічні символи (< та > замість **менше** й **більше**, = замість **дорівнює**, **збігається**). При вмінні скорочувати записи швидкість записування становитиме 80-90 слів на хвилину, що практично дорівнюватиме швидкості усного мовлення лектора.

Конспект прочитаного складати легше – читач не обмежений у часі й може декілька разів перечитати незрозуміле, щоб чітко його занотувати. При цьому можливо паралельно користуватися словниками, енциклопедіями.

Розрізняють такі прийоми конспектування:

Вільний (думки автора передаються своїми словами);

Текстуальний (текст записують у вигляді цитат);

Комбінований (вільний виклад поєднано з цитуванням).

Р е к в і з и т и к о н с п е к т у:

1. Заголовок (повний бібліографічний опис конспектованого джерела).

2. План конспекту.
3. Текст.

2.4.3. Відгук

Відгук – документ, який містить висновки уповноваженої особи або установи щодо запропонованих на розгляд наукових праць, вистав, фільмів, творів мистецтва тощо.

Реквізити відгуку:

1. Назва виду документа.
2. Заголовок, що містить:
 - Назву роботи;
 - Прізвище, ім'я, по батькові її автора;
 - Рік написання;
 - Кількість сторінок.
3. Текст, що містить:
 - Вступ (загальна характеристика роботи, її актуальність);
 - Стислий виклад змісту роботи;
 - Критичні зауваження;
 - Висновок з пропозиціями.
4. Посада, підпис уповноваженої особи, розшифрування підпису.
5. Дата укладання.
6. Печатка.

Зразок:

ВІДГУК
 на дисертаційну роботу
 (прізвище, ім'я, по батькові автора, назва роботи),
 подану на здобуття наукового ступеня
 кандидата _____ наук (шифр, назва спеціальності)

В українській літературі порубіжжя століть виявилось декілька парадигм осягнення світу, зокрема неоромантизм і модернізм, символіка й символізм, реалізм (класичний і новітній), експресіонізм та імпресіонізм, символ в українській і зарубіжній літературах. Ці питання досі викликають дискусії, потребують новизни методологічних підходів.

(Автор) виявила гідну науковця, котрий шукає істину, працелюбність, наполегливість і обдарованість. Як наслідок — добре знання праць попередників, шанобливе ставлення до них, але водночас достатньо виражений оригінальний і кут зору, і спосіб мислення. Це виражається в прагненні докопатися до мікрочастин та праглибин художніх творів, специфіки естетичного сприйняття та вираження життєвих реалій, і в постійному намаганні виявити літературу порубіжжя століть як цілісність, попри її різнобарвність та суперечливість. ...

Дисертація — це завжди образ дослідника. (Автор) переконливо виявляє не тільки нахил до літературознавства сучасного типу, а й надзвичайно важливий синтез аналітика з митцем; вона сприймає синтезований матеріал на рівні об'єктивно існуючих творів та явищ і на рівні суб'єктивного художнього світосприйняття. ...

Здійснена робота має вагоме значення для розв'язання актуальних завдань сучасного українського літературознавства та літературної критики, одним із яких є узгодження індивідуально-авторських трактувань традиційної символіки. Цінність дослідження полягає в обґрунтуванні й подальшому розробленні новітніх принципів вивчення поетики символу, вдосконаленні методики аналізу літературного твору. Результати роботи можуть бути використані в викладанні шкільних і вузівських курсів як додатковий проблемний та ілюстративний матеріал із історії української літератури та українознавства.

Робота (автор) — змістовне, самостійне й оригінальне дослідження, в якому вперше на великому текстуальному матеріалі здійснено комплексний аналіз символічної картини світу в творчості українських новелістів. Дисертація відповідає вимогам ВАК України до кандидатських дисертацій, засвідчує високу професійну підготовку дослідниці, тому є всі підстави допустити її до прилюдного захисту та присудити авторці науковий ступінь кандидата філологічних наук.

Науковий керівник —

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

(підпис) (прізвище, ініціали)

2.4.4. Рецензія

Рецензія (від лат. recensio – розгляд) – відгук, критична оцінка художнього, наукового твору або дисертаційного дослідження.

Науковець, який пише рецензію, називається **рецензентом**. Спочатку рецензія відігравала службову роль – інформувала читача

про новий друкований твір, звертала увагу на його переваги й недоліки, давала уявлення про його призначення та можливості використання. Поступово рецензія стала самостійним жанром творчої й наукової діяльності. Іноді рецензією називають розгорнуту анотацію, в якій розкривається зміст книги, а сам відбір матеріалу стає прихованою оцінкою.

Реквізити рецензії:

1. Назва виду документа.
2. Заголовок (містить назву рецензованої роботи, прізвище та ініціали її автора, рік публікації, назву видавництва).
3. Текст, що складається з таких частин:
 - Предмет аналізу (автор, назва книги, видання).
 - Вступ (аргументоване пояснення рецензента, чому саме до цього видання він звертається).
 - Основна частина (виклад змісту рецензованого твору, позиції автора, розгорнута аргументація оцінок).
 - Заключна частина (висновки рецензента).
4. Підпис та посада особи, яка рецензувала роботу.
5. Дата.

За потреби підпис засвідчують печаткою або спеціальним штампом у відділі по роботі з особовим складом (канцелярією) установи, в якій працює рецензент.

ЗРАЗОК:

РЕЦЕНЗІЯ. В.І.СМОЛЯР
“ФІЗІОЛОГІЯ ТА ГІГІЄНА ХАРЧУВАННЯ”
К.: Здоров'я, 2000. – 332 с.

Наука про харчування завжди впливала на технологію харчових продуктів. У зв'язку з цим стає очевидною необхідність вивчення цієї дисципліни майбутніми фахівцями харчової промисловості. Лише глибокі знання фізіології та гігієни харчування дадуть змогу зрозуміти суть процесів, що відбуваються в організмі

людини при споживанні нею харчових продуктів і критично підійти до вибору технологічних режимів оброблення та перероблення сировини, більш раціонального її використання, умов зберігання харчових продуктів, щоб запобігти їх псуванню. Тому видання цього підручника є вкрай необхідним.

Підручник "Фізіологія та гігієна харчування" підготовлено відомим фахівцем професором В.І.Смоляром згідно з типовою програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України. Він складається з 4-х частин, присвячених фізіології харчування, харчовій і біологічній цінності різних харчових продуктів та їх гігієнічній оцінці, основам експертизи харчових продуктів та їхніх спеціалізованих виробництв. Цим основним частинам підручника передують розділи, де викладено суть предмету і завдання фізіології та гігієни харчування, а також історія її розвитку. Підручник ілюстровано 50 таблицями й 20 малюнками.

У першій частині підручника приділено належну увагу нейрогуморальній системі регуляції організму людини та регуляції споживання їжі, процесам травлення, ролі смакових та нюхових аналізаторів тощо. Далі автор висвітлює роль окремих харчових речовин, функції в організмі, наводить їх класифікацію, рослинні та тваринні джерела.

У частині II подано харчову й біологічну цінність різних груп харчових продуктів та їх гігієнічну оцінку. Значне місце в цьому розділі відведено характеристиці основних класів харчових добавок. Матеріал систематизовано у вигляді таблиць.

Значний інтерес являє частина III, де вперше висвітлено питання щодо розвитку та розмноження мікроорганізмів у харчових продуктах. У цій частині представлено симптоматику, охарактеризовано збудники, які викликають харчові отруєння згідно з сучасною їх класифікацією, а також причини отруєнь мікробного походження.

Частина IV присвячена основам гігієнічної експертизи продуктів та харчових виробництв, основам санітарного нагляду за будівництвом і реконструкцією підприємств харчової промисловості.

Усі розділи підручника підкріплені контрольними запитаннями, які допоможуть студентам засвоїти навчальний матеріал.

Підсумовуючи, слід зауважити, що підручник В.І.Смоляра буде необхідний не тільки студентам, а й корисний для фахівців, які займаються проблемами фізіології та гігієни харчування, оскільки багато розділів висвітлено по-новому, з урахуванням останніх досягнень науки про харчування.

Рецензент
Доктор медичних наук

П.О.Карпенко

2.4.5. Курсова та дипломна роботи

Наукова робота (курсова, дипломна) – письмовий власних виклад результатів наукового дослідження, який ґрунтується на критичному огляді бібліографічних джерел.

Наукові роботи пишуться для виявлення знання студентів із конкретної дисципліни на певному етапі навчання (закінчення курсу або повного циклу навчання у вищому закладі освіти). Вони підлягають обов'язковому оцінюванню, результати якого фіксуються у відповідних документах (наприклад, протоколах).

Курсова робота – це справжнє студентське наукове дослідження. Оскільки вона пишеться зі спеціального предмета або за обраним фахом, то призначення її – в тому, щоб виявити, наскільки студент оволодів навичками самостійної наукової діяльності. Саме тому свободу студента у виборі теми курсової не обмежують. Користуючись порадами наукового керівника й добраною ним літературою, студент упродовж кількох місяців проходить підготовчий етап роботи й пише текст, який потім здає своєму керівникові для прочитання й оцінки. На другому й третьому курсах у залікову книжку заноситься оцінка за курсову, яку виставляє сам керівник. На четвертому (або передвипускному) курсі у багатьох ВНЗ практикується передзахист курсових робіт або проектів на кафедрі спеціалізації. Такий захист – ніби генеральна репетиція захисту диплома. У залікову книжку заноситься оцінка, виставлена викладацьким колективом кафедри за підсумками захисту.

Курсові та дипломні роботи мають:

- торкатися розв'язання актуальних і перспективних проблем сучасного розвитку певної науки;
- демонструвати знання студентом літератури з теми, історії досліджуваної проблеми;
- розкривати вміння студента чітко характеризувати предмет дослідження, узагальнювати результати, робити висновки.

Обравши тему, студент самостійно розробляє план своєї роботи, продумує хід її виконання, звертається до наукового керівника за порадою.

Одним із важливих етапів написання роботи є добір і вивчення наукової літератури з теми. Як же організувати процес роботи з літературними джерелами?

1. Слід скласти бібліографію з теми наукової роботи (варто використати бібліотечні каталоги: *алфавітні* (картки на книжки розміщено в алфавітному порядку), *систематичні* (назви творів розташовані за галузями знань), *предметні* (містять назви творів з конкретних проблем і спеціальностей); бібліографічні довідкові видання (покажчики з окремих тем і розділів), виноски й посилання в монографіях, підручниках; періодику (переглянути останні номери журналів кожного року – у них є інформація про всі статті, які вміщені в усіх випусках журналу за рік).

2. Щодо списку літератури знову звернутися до наукового керівника за порадою й приступати до поступового вивчення праць.

Бібліографічний опис літератури. Заключна частина наукової роботи обов'язково включає список використаних у роботі джерел, оформлений відповідним чином. Великою мірою він відбиває наукову етику й культуру наукової праці.

Список використаної літератури оформлюється відповідно до ГОСТ 7.1-84 “Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления”, ДСТУ 3582-97 “Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила”.

Зазвичай бібліографія в науковій роботі подається в алфавітному порядку. У бібліографічному описі видання зазначаються такі дані:

- прізвище, ініціали автора; якщо книжку написано кількома авторами, то перераховуються або всі прізвища (за тим порядком, у якому вони вказані в книжці), або лише прізвище та ініціали першого автора, після чого роблять приписку “та ін.”;
- повна і точна назва роботи, яка не береться в лапки;

- підзаголовок, який уточнює назву (якщо його зазначено на титульному аркуші);
- дані про повторне видання;
- назва збірника, часопису (якщо це стаття);
- назва міста видання книжки в називному відмінку. Назва міста пишеться повністю (для міст Києва, Харкова, Одеси, Тернополя та Москви вживаються скорочення К., Х., О., Т., М.);
- назва видавництва без лапок (не обов'язково);
- рік видання (без слова “рік” та скорочення “р.”);
- кількість сторінок зі скороченням “с.” або номери використаних сторінок після великої літери “С.”.

Бібліографічний опис роблять мовою документа.

А. У разі, якщо книгу написано одним автором або авторським колективом, чисельність якого не перевищує трьох чоловік, її бібліографічний опис оформлюється так:

Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.

Гулий І.С., Сімахіна Г.О., Українець А.І. Основи валеології. Валеологічні аспекти харчування: Підручник. – К.: НУХТ, 2003. – 336с.

Томан І. Мистецтво говорити. – К.: Політвидав України, 1989. – 223 с.

Б. У відомостях про твори, опубліковані в окремих збірниках праць, подаються такі дані: прізвище автора (якщо він вказаний), повний заголовок твору; через дві скісні риски – найменування видання, в якому міститься цей твір, номер тома й номери сторінок, на яких надруковано твір:

Хоткевич Г.М. Гірські акварелі // Хоткевич Г.М. Вибране: В 2-х т. – Т.2. – К.: Держ. вид-во худ. літ-ри, 1966. – С.299-377.

В. Посилання на словникову або енциклопедичну статтю містить заголовок статті (ключове слово), потім через одну скісну риску – назву словника або енциклопедії, місце й рік видання й номер (номери) сторінок:

Стиль / Літературознавчий словник-довідник. – К.: Видавн. дім “KM Academia”, 1997. – С. 656.

Г. Документ, який має більш ніж трьох авторів, описують за назвою, а у відомостях про відповідальність наводять (через одну скісну риску) прізвища чотирьох авторів (якщо їх чотири) або трьох з припискою “та ін.” (якщо їх п'ять і більше):

Ділова українська мова: Навч. посіб. / О.Д.Горбул, Л.І.Галузинська, Т.І.Ситник, С.А.Яременко. – К.: Вид-во тов. “Знання”, 2002. – С.145.

Податкова система України: Підручник / В.М.Федосов, В.М.Опарін, Г.О.П'ятаченко та ін. ; За ред. В.М.Федосова. – К.: Либідь, 1994. – 464 с.

Г. Якщо у роботі використано лише якийсь розділ чи параграф із книжки, то у списку літератури це слід записати так:

Текст. Найтиповіші наукові тексти // Гриценко Т.Б. Українська мова та культура мовлення: Навчальний посібник для студентів аграрних вищих навчальних закладів та коледжів. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – С.121-163.

Д. Якщо на титульному аркуші відсутнє прізвище автора (авторів), то записаних про книжку починають з назви книжки, після чого (через одну скісну риску) вказують прізвище редактора та його ініціали, які ставлять перед прізвищем, і решту елементів під прізвищем автора:

Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови. – 4-е вид., випр. і доп. – К.: Наукова думка, 1993. – 236 с.

Культура української мови: Довідник / За ред. В.М.Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – 304 с.

Е. Відомості про статті, які опубліковані в збірниках, журналах та інших періодичних виданнях, повинні містити: прізвище та ініціали автора статті; заголовок статті; заголовок статті, після якого (через дві скісні риски) йде повна назва джерела, в якому знаходиться стаття (книжки чи збірника), за викладеними вище правилами; для періодичних видань – назва журналу або газети, рік випуску, номер журналу, сторінки, а для газет – число і місяць:

Пастух Т.В. Чари “Вишневого садка” Тараса Шевченка // Дивослово. – 2002. – №2. – С.2-4. (журнал).

Підсумки конкурсу “Київ очима молодих” // Хрещатик. – 2001. – 28 травня. – № 35. – С.11. (газета).

Опрацювавши матеріали джерел, слід написати *огляд літератури*.

Студент має продумати **обґрунтування теми, вибір об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження.**

Об'єкт дослідження – це частина матеріального світу, яка привернула увагу дослідника, наприклад промислові ТЕЦ; вібраційні установки для сушіння й охолодження; деталі та вузли, що відновлюються; виробництво безалкогольних напоїв тощо. Щодо об'єкта дослідження студентові потрібно пам'ятати: об'єкт дослідження може бути новим або традиційним.

Предмет дослідження – це розглянутий у роботі бік об'єкта дослідження та його досліджувані якості і галузь використання (наприклад, економічність та екологічність ТЕЦ, процеси сушіння та охолодження у виробництві харчових продуктів, виробництво безалкогольних напоїв функціонального призначення тощо). Можливі такі комбінації: *новий об'єкт – новий предмет; новий об'єкт – традиційний предмет; традиційний об'єкт – новий предмет.*

Мета дослідження – це запланований результат. Результат має бути конструктивним, тобто спрямованим на вироблення суспільно корисного продукту з ліпшими, ніж раніше, показниками якості або процесу її досягнення.

Не секрет, що коло завдань дослідження залежить від можливостей самого дослідника, рівня його фахової підготовки й попереднього досвіду наукової роботи, наявності часу й матеріально-технічного забезпечення.

Після того як погоджено план роботи, слід продумати методи й прийоми дослідження, відпрацювати його гіпотези та теоретичні передумови. Якщо передбачено експериментальне дослідження, то треба розробити програму, методику його проведення, а пізніше – проаналізувати результати та зробити висновки.

Обсяг курсової роботи – приблизно 25...30, дипломної – 50...70 друкованих сторінок.

Реквізити наукової роботи:

1. Назва міністерства, якому підпорядкована установа.
2. Назва закладу, в якому навчається автор.
3. Назва кафедри, на якій виконано роботу.
4. Заголовок (тема курсової / дипломної роботи).
5. Прізвище, ім'я, по батькові особи, яка пише курсову (дипломну).
6. Назва факультету й номер групи, в якій навчається автор.
7. Прізвище, ім'я, по батькові, посада, науковий ступінь керівника роботи.
8. Місце й рік написання.
9. Текст, який складається з:
 - вступу;
 - розділів основної частини;
 - висновків.
10. Список скорочень.
11. Список використаних джерел.
12. Додатки (схеми, таблиці, графіки, креслення, програмні документи, словники тощо).

ЗРАЗОК ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ:

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Кафедра технології
функціональних харчових продуктів

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ БЕЗАЛКОГОЛЬНІ НАПОЇ
В СТРУКТУРІ ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ**

Курсова робота
студентки III курсу 5 групи
факультету технології цукристих речовин
та функціональних харчових продуктів
Красавець Лесі Анатоліївни

Науковий керівник –
доктор технічних наук, професор
Сімахіна Галина Олександрівна

Київ – 2005

2.4.6. Стаття

Стаття – 1. Науковий або публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі, газеті тощо. 2. Самостійний розділ, параграф у юридичному документі, описі, словнику тощо.

Стаття є результатом мисленнєвого процесу, в якому поєднуються аналіз, структурування, формулювання та висловлення думок. Отже, стаття – це візуальне вираження мисленнєвої діяльності.

Стаття може мати різний обсяг (найчастіше 5-12 сторінок, іноді більше). У тексті робляться посилання на використану літературу. Стаття має ту само будову, що й доповідь, реферат, курсова робота тощо: *вступ, основна частина, висновки*. Як науковий або публіцистичний твір вона містить думки, судження, спостереження автора. Часто використовується прийом зіставлення, порівняння матеріалу, на основі чого робляться висновки. Якщо думки автора не збігаються з думками попередніх дослідників, він може використати прийоми полеміки й доказу.

Пишучи статтю, автор має пам'ятати, що зміст завжди існує у певному просторі й часі. Для передавання просторово-часових ознак і їхньої послідовності можна вжити такі слова та вирази:

тепер, сьогодні, там-таки, тут, туди, потім, звідти, перед тим, пізніше, раніше, завжди, віками, роки, на чужині, далеко, близько, десь

Важливо вміти пов'язати інформацію, висвітлити причиново-наслідкові зв'язки між частинами інформації, забезпечити логічну послідовність викладу. Для цього існують такі мовні засоби:

тому; через те, що; але; зате; проте; однак; і отже; завдяки цьому; у зв'язку з цим; у такому разі; залежно від цього; при цьому; при тому; також; крім того; більше того; доречно; навпаки; по-перше; по-друге

Для зв'язку з попередніми частинами інформації рекомендовано застосовувати такі мовні одиниці:

як уже зазначалося; як було показано вище; узяти до уваги; попередній; останній; наступний (розділ); проаналізований, досліджений, описаний (матеріал); заданий, зазначений, викладений, знайдений, помічений (вираз)

У висновку статті не можна обійтися без таких висловів:

таким чином; точніше кажучи; іншими словами; це означає; аналіз показує; аналіз підтверджує; з опису видно; з одного боку; з іншого боку; і все ж; на завершення; можна підсумувати

Коли статтю вже написано, то слід перевірити:

- чи відповідає написане обраній темі;
- чи є послідовність викладу;
- чи логічно викладено думки, судження;
- як сформульовано основні думки;
- чи доречно використано цитати, як вони оформлені;
- чи не допущено фактичних помилок;
- якщо написано багато, то як скоротити текст.

Рекомендовано звернути увагу на грамотність (правопис слів з великою літерою, власних назв, прізвищ, географічних назв, відмінкових закінчень слів, розділові знаки), виправити друкарські помилки, описки й графічні неточності.

Найважливіше й найголовніше повідомляйте на початку статті. Не забувайте про поділ тексту на абзаци: суцільний текст погано сприймається читачем. Уникайте: *надмірної кількості термінів та малозрозумілих іншомовних слів; речень одноманітної структури; надто довгих речень*. Якщо це стаття в газету, звертайтеся

у тексті до читачів: *Ви, ми, добродії, друзі*. Написавши статтю, дайте “сирому” текстові відлежатися хоча б один день, потім критично перечитайте його й відредагуйте.

Оформлення статті (наявність дати та місця написання, розташування та форма підпису) залежить від вимог друкованого органу, куди її подано. У деяких часописах публікуються поради авторам щодо оформлення статей (обсяг, тип та розмір шрифту, наявність відомостей про авторів). Так, наприклад, підпис може розташовуватись як перед заголовком, так і після нього; прізвища авторів можуть подаватися як з іменами, так і з ініціалами.

ЗРАЗОК:

МИСТЕЦТВО ПЛАНУВАННЯ РОБОЧОГО ПРОСТОРУ

Наталія НАУМЕНКО

асистент кафедри українознавства

Робота викладача, на думку фахівців із психогігієни праці, належить до 1-ї категорії – розумова робота, що виконується у винятково сприятливих, комфортних умовах, трудове навантаження якої відповідає фізіологічним можливостям людини, її здібностям та схильностям. Забезпечення комфортних умов роботи викладача й навчальної діяльності студентів досягається завдяки правильному плануванню робочого приміщення, сприятливому мікрокліматові, дотриманню норм санітарного режиму.

Лекційні аудиторії мають бути пристосовані до використання наочності, технічних засобів навчання, а щодо обладнання, естетичного оформлення та місткості мають створювати сприятливі умови для читання лекцій викладачами, засвоєння навчального матеріалу студентами. Як головний вид співпраці педагога зі студентом лекція ставить особливі вимоги до аудиторії, її планування та оформлення.

Приміщення навчальної аудиторії має бути достатньо просторим, щоб у кожного студента було своє місце (ідеально, коли місць на 20% більше, ніж учасників), але й не надто великим. Вагоме значення має й мікроклімат навчального приміщення: підтримання температури, вологості, руху повітря й теплового випромінювання на рівні, необхідному для забезпечення нормального теплового стану організму студентів. Досягається ця мета провітрюванням, природною та штучною вентиляцією, а також раціональним опаленням.

Крім здорового мікроклімату (температура, освітлення, опалення, повітрообмін), у поліпшенні якості знань багато важить естетичне оформлення аудиторій. Наука, досягнення якої широко відомі у сфері планування навчальних приміщень, називається китайським словом “фен-шуй”. Базується вона на

практичному багатовіковому досвіді спостережень за поведінкою, настроєм та здоров'ям людей у різному оточенні – серед живої природи, в рукотворному просторі. Оскільки дотримання санітарного режиму є однією з головних вимог до аудиторії, то доцільно в деяких випадках застосовувати елементи “фен-шуй” в оформленні навчальних приміщень, що дозволить істотно вплинути на стан здоров'я та працездатності студентів.

Плідна співпраця викладача зі студентами, підвищення якості знань, засвоєних слухачами під час лекційних і практичних занять, великою мірою залежить від приміщення, в якому студенти працюють аудиторно. Тому при плануванні навчальних кабінетів, лабораторій, їх ремонті та технізації варто мати на увазі як психогігієнічні, так і естетичні чинники. Адже це важливо для того, щоб обстановка аудиторії сприяла покращенню не лише якості знань, а й стосунків викладачів зі студентами.

Як окремий розділ словника, документа стаття містить думки колективу авторів, погляди комісії. Текст такої статті більш стандартизований та уніфікований, обсяг не має чітких меж.

ЗРАЗОК:

Дегустація, -ї, ж. [франц. degustation, від лат. degustare куштувати] – оцінювання якості певного харчового або смакового продукту (вина, чаю, тютюну тощо) за виглядом, смаком і запахом, яке проводить фахівець – **дегустатор** (*Большой иллюстрированный словарь иностранных слов*).

2.4.7. Реферат. Автореферат дисертації

Реферат [лат. *Referre* – доповідати, повідомляти] – вид письмового повідомлення, короткий виклад головних думок, поєднаних однією темою, їх систематизація, узагальнення і оцінка; текст, що передає головну інформацію першоджерела.

Словник української мови в 11-ти томах подає таке визначення цього слова: “Реферат – це: 1. Короткий усний або письмовий виклад наукової праці, результатів наукового дослідження, змісту книги. 2. Доповідь на будь-яку тему, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел”.

На відміну від курсових та дипломних робіт, реферат пишеться не лише зі спеціальних, а й із загальних дисциплін. Згідно з визначенням, реферат повинен містити малу кількість елементів новизни. Досить грамотно й логічно викласти основні ідеї з заданої теми, які містяться в кількох джерелах, і згрупувати їх за точками зору.

Передусім у рефераті має бути відповідь на питання: *Що нового можна знайти в даній публікації?* Саме таке завдання стоїть перед **референтом** (тим, хто пише реферат), який повідомляє про основні характеристики, зміст первинного документа. Цим він допомагає читачеві відібрати необхідну для нього літературу. Реферат – документ вторинний, **компілятивний***, у більшості випадків не може замінити першоджерело. *Монографічний реферат* готують за одним джерелом, *оглядовий* – за декількома книгами, розділами або статтями.

Рекомендований **обсяг реферату – 10-12 друкованих сторінок** (0,5 друкованого аркуша). Найчастіше його пишуть своїми словами. Цитати вводять у текст лише тоді, коли вони необхідні для повнішого розкриття теми або якщо вони викликають у референта заперечення. У тексті не повинно бути нічого зайвого, що не стосується теми, ніяких недоречних відступів. Відповідність змісту реферату заданій темі є одним із критеріїв його оцінки.

* **Компіляція** [лат. **Compilation** – накопичення виписок, збирання документів] – укладання праць на основі матеріалів із інших джерел без їх критичного осмислення та відповідних висновків.

Процес написання реферату включає вибір теми, вивчення літератури, складання плану, написання й редагування тексту, оформлення реферату.

Складові частини реферату:

1. Назва міністерства, якому підпорядковується установа.
2. Назва закладу, в якому навчається автор.
3. Назва кафедри, на якій виконано роботу
4. Назва дисципліни (українська мова за професійним спрямуванням).
5. Заголовок (тема реферату).
6. Назва виду документа (реферат).
7. Посада (студент) та номер групи, в якій навчається автор.
8. Прізвище, ім'я, по батькові автора.
9. Прізвище, ім'я, по батькові, посада, науковий ступінь керівника роботи.
10. Місто й рік написання.
11. Текст, який складається з:
 - а) вступу;
 - б) основної частини;
 - в) висновків.
12. Список використаної літератури.

Елементи 1-10 зазначаються на титульній сторінці. Список використаної літератури подають наприкінці тексту.

Першим і найвідповідальнішим етапом наукової роботи є **вибір теми дослідження та її формулювання**. Практика показує, що правильно обрати тему означає наполовину забезпечити успішне виконання роботи. Іноді до заголовка можна додати підзаголовок, який конкретизує обраний напрям дослідження (зі словами “на матеріалі...” або без них).

Приклад:

ПИСЕМНЕ ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ, ЙОГО ФУНКЦІЇ:

(на матеріалі) ведення ділової кореспонденції

українською та англійською мовами

Другий етап підготовки реферату – *знайомство з літературою*. Пошук відповідних джерел здійснюється за довідковими та бібліографічними виданнями, різними каталогами – алфавітним, систематичним або тематичним – у бібліотеках, за міжбібліотечним абонементом (МБА).

Третій етап – *опрацювання знайденої літератури*. Він включає визначення основної думки відповідно до теми, виписування цитат, добір аргументів, зіставлення та порівняння думок різних авторів (із формуванням на цій основі думки власної).

Четвертий етап – *складання плану реферату*. План складається з таких структурних частин: вступ, 2 або більше розділів, висновки та список використаних джерел. Заголовок першого розділу має відбивати загальні аспекти обраної теми, другого (третього тощо) – конкретизувати напрям дослідження, найчастіше – дедуктивним методом (від загального до одиничного).

П'ятий етап – *написання тексту реферату*. Для зручності доцільно тримати перед собою кілька текстів, щоб на їхній основі створити один текст відповідно до теми. Так, наприклад, теоретичні положення теми “Етапи розвитку української літературної мови” можна ілюструвати цитатами з художніх творів різних періодів; до тем “Культура мовлення. Мовний етикет”, “Суржик (сленг) як мовна проблема” додати невеликий (до 10 позицій) словничок найпоширеніших зворотів тощо.

Якщо під час читання та опрацювання літератури з'являються власні думки, слід неодмінно висловлювати їх!

Автореферат (від грец. <i>autos</i> – сам + реферат) – короткий письмовий виклад
--

наукового твору самим автором, найчастіше – автореферат дисертації.

Призначення автореферату – широке ознайомлення наукових працівників із методикою дослідження, фактичними результатами й основними висновками дисертаційної роботи. Важливість автореферату як документа полягає в тому, що за наведеними в ньому даними оцінюють рівень дисертації та наукову кваліфікацію її автора, його навички оформлення результатів наукової праці. Останнє важливе й тому, що автореферат, як правило, не зазнає професійного редакторського оброблення, й тому здобувач наукового ступеня виступає в ролях автора й редактора одночасно.

Процес складання автореферату являє собою згортання наукової інформації, спрямоване на те, щоб виявити й вибрати зі змісту дисертації найістотнішу інформацію й подати її в новій стислій формі.

Аналізуючи зміст дисертації, її автор виявляє те, що відповідає цільовому призначенню автореферату й підлягає включенню до тексту. У логічній єдності з аналізом провадиться синтез інформації, її логічне комплектування, узагальнення, пошук містких і точних засобів і форм її подання, внаслідок чого створюється новий документ – автореферат, який, попри істотні відмінності від дисертації за формою й обсягом, повинен бути адекватним їй у семантичному відношенні.

Реквізити автореферату:

1. Назва установи, спеціалізована вчена рада якої прийняла дисертацію до захисту.
2. Індекс УДК (універсальний десятиковий класифікатор).
3. Прізвище, ім'я, по батькові здобувача наукового ступеня.
4. Назва дисертації.

5. Шифр і найменування спеціальності за переліком спеціальностей, затвердженим Вищою атестаційною комісією (ВАК) України.
6. Підзаголовок “Анотуєреферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) (галузь наук)”.
7. Місто й рік видання анотуєреферату.
8. Дані про організацію, в якій виконано дисертаційне дослідження; наукового керівника (консультанта), офіційних опонентів, провідну установу; дата й час проведення захисту; шифр спеціалізованої вченої ради; адреса організації, при якій її було створено; бібліотека, в якій можна ознайомитися з дисертацією; дата розсилання анотуєреферату; підпис вченого секретаря спеціалізованої вченої ради.
9. Текст, який складається з:
 - загальної характеристики роботи;
 - основного змісту;
 - висновків;
 - списку публікацій за темою дисертації;
 - анотацій українською, російською та англійською мовами.

Зразок титульної сторінки реферату

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кафедра українознавства
Українська мова (за професійним спрямуванням)

**ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ ХІХ – ХХ СТОЛІТТЯ
НА ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Реферат

студентки групи ТММ-І-5

Доценко Олени Семенівни

Науковий керівник:

старший викладач

Галузинська Любов Іванівна

Київ – 2005

2.4.8. Загальні відомості про дисертаційне дослідження

Дисертація (лат. dissertatio – роздум, дослідження) – наукова робота, дослідження, яка подається на здобуття наукового ступеня (доктора, кандидата наук) і прилюдно захищається здобувачем (дисертантом).

Оснoву змісту дисертації має становити принципово новий матеріал: опис відкритих фактів, явищ і закономірностей, а також узагальнення вже відомих даних з інших наукових позицій або аспектів. З огляду на це матеріал може містити дискусійні питання,

пов'язані з переглядом наявних поглядів або уявлень. Зміст дисертації має відповідати вимогам *оригінальності, унікальності та неповторності наведених положень*.

Характерною ознакою форми викладення змісту дисертації є високий ступінь абстрагування, активне застосування математичного апарату, засобів логічного мислення, а також аргументованість суджень і точність наведених даних. У мовностилістичному оформленні матеріалу слід враховувати особливості наукового стилю мови, головною рисою якого є об'єктивність, що впливає зі специфіки наукового пізнання. Необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати наукових досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Як науковий твір дисертація має таку композицію: зміст, вступ, основна частина (2 й більше розділів), висновки, список використаних джерел, додатки (за потреби).

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми (завдання) та її значущість, підстави й вихідні дані для розроблення теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

У вступі визначають **актуальність теми** (шляхом критичного аналізу й порівняння з відомими розв'язаннями проблеми обґрунтовують актуальність і доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва); **мету та завдання дослідження** (формулюють мету роботи й ряд завдань, які необхідно вирішити для її досягнення); **методи дослідження** (подають перелік використаних методів дослідження або досягнення поставленої мети); **наукову новизну одержаних результатів** (чітко, лаконічно викладають нові наукові положення, запропоновані здобувачем особисто); **теоретичне та практичне значення одержаних результатів** (подають відомості про наукове використання результатів

досліджень або рекомендації щодо їх використання, відомості про впровадження результатів досліджень); **апробацію результатів дисертації** (зазначають, на яких наукових з'їздах, конференціях, симпозіумах, нарадах, семінарах висвітлено результати досліджень, включених до дисертації, а також зазначають кількість друкованих праць, у яких опубліковано результати дисертації) та **структуру роботи** (вступ, кількість розділів, висновки, список літератури, додатки).

Основна частина дисертації складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожен розділ починають з нової сторінки. Основному текстові кожного розділу може передувати передмова зі стислим описом обраного напрямку й обґрунтуванням застосованих методів досліджень. Наприкінці кожного розділу формулюють висновки з лаконічним викладом наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від незначних подробиць.

Основну частину, як правило, будують на засадах дедуктивного методу – починаючи від огляду літератури, обґрунтування вибору напрямів дослідження до вичерпного й повного викладу результатів власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розроблення проблеми. Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній ідеї, чітко визначеній автором.

У **висновках** викладають найважливіші наукові та практичні результати, отримані в дисертації, з формулюванням розв'язаної наукової проблеми (завдання) та значення її для науки й практики. Далі подають висновки й рекомендації щодо наукового та практичного використання здобутих результатів. Перший пункт висновків має дати стислу оцінку стану питання. Потім у висновках розкривають методи вирішення поставленої в дисертації наукової проблеми (завдання), їх практичний аналіз, порівняння з відомими розв'язаннями, наголошують

на якісних і кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтовують їхню вірогідність.

Список використаних джерел слід укласти в порядку згадування їх у тексті за наскрізною нумерацією. Можна використовувати й алфавітний список. Бібліографічний опис джерел виконується відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи, зокрема ГОСТ 7.1-84 “Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления”, ДСТУ 3582-97 “Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила”.

У разі потреби для повноти сприйняття дисертації до **додатків** включають такий допоміжний матеріал:

- проміжні математичні доведення, формули й розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- протоколи й акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту;
- інструкції й методики, опис алгоритмів і програм розв'язання задач на ЕОМ, розроблені в процесі виконання дисертаційної роботи;
- ілюстрації допоміжного характеру.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте відповіді на запитання:

1. Що таке текст?
2. Які особливості наукового стилю професійного спілкування?
3. Якими є підстили та жанри реалізації наукового стилю?
4. Які головні правила вживання слів та словоформ у науковому тексті?
5. В якій послідовності викладається матеріал у науковій праці?
6. Що таке анотація?
7. Що таке конспект та тези? Чим вони відрізняються?

8. Що таке відгук, рецензія? Які їхні спільні та відмінні риси?

9. Що таке стаття? Назвіть різновиди статей.

2. Випишіть із підручника зі спеціальності, з монографії, наукового часопису чи науково-популярної літератури уривок тексту (приблизно 1 сторінка), зробіть його аналіз, використовуючи поданий нижче план і таблицю мовних засобів.

ПЛАН

аналізу наукового тексту

1. Точна вказівка на текст, який аналізується (бібліографічні дані праці), або ксерокопія тексту (якщо це стаття або уривок).
2. Жанр і тема праці.
3. На кого розрахована праця? (читацька адреса).
4. Ознаки стилю.
5. Композиція тексту (див. таблицю).
6. Способи вираження наявної інформації в авторському тексті.
7. Мовні засоби (описати: терміни, позамовні засоби викладу, наукова фразеологія, цитати, посилання, синтаксичні конструкції, частини мови; слова та словосполучення, використані для поєднання частин у тексті).
8. До якого підстилю можна віднести аналізований текст?

ТАБЛИЦЯ

Конструкції для аналізу наукового тексту, його структури, мовних засобів

Структура тексту, тема, проблема, ідея	Лексичні засоби й конструкції
Як передано тему	<i>Праця/ монографія/ стаття поділяється/ містить/ має назву..., у ній розглядається/ висловлюється/ викладається/ узагальнюється (що?); вона присвячена темі/ проблемі/ питанням (чого?); є узагальненням/ переказом/ описом/ оглядом/ аналізом (чого?), (у ній) говориться (про що?), дається виклад (оцінка) (чого?).</i>
Як виражено наявну	<i>Висловлено погляди автора щодо (чого?); він зосереджує</i>

інформацію в авторському тексті	свою увагу (на чому?); автор торкається/ порушує/ повідомляє/ сповіщає/ зауважує (що?); є дискусійні положення...; обґрунтовується теза...; особливу увагу приділено (чому?), автор зупиняється (зокрема) на таких проблемах/ питаннях/ фактах...; щодо проблеми/ питання/ факту (якого? чого?) автор...; підкреслюється велике значення (чого?); наводиться багатий статистичний матеріал (щодо чого?); важливо зазначити (що?); беручи до уваги (що?); наведені дані свідчать (про що?)/ що...; окремо розглядаються питання (які?); далі висвітлюються проблеми (які?).
Про композицію тексту	Робота поділяється на розділи/ параграфи/ рубрики/ підрозділи..., починається з/ складається з/ закінчується (чим?), містить (що?).
Як з'ясовано основну думку, проблему	У роботі автор ставить, торкається таких проблем:..., висвітлює такі проблеми:..., зокрема зупиняється на...; суть проблеми зводиться до (чого?)/ полягає (у чому?); зазначається необхідність (чого?); наводить на думку (про що?); доведено, що... У роботі зроблено узагальнення..., науково порушено питання про (що?).
Як описати авторський текст	У статті викладено погляд на..., викладено суперечливі, дискусійні твердження; цінні відомості, експериментальні дані, загальновідомі істини; зроблено спробу довести (що?), переконливі докази, враховано, взято до уваги, сутність цього зводиться до того, що..., необхідно підкреслити, що... Автор наводить приклад/ цитату/ факти/ дані..., посилається (на що?), ілюструє (що?), переконливо доводить, обґрунтовує висновки, обстоює погляд, наводить приклад, підтверджує цю думку фактами, схвалює, поділяє погляд, визнає здобутки, дотримується тієї само думки; не викликає сумнівів той факт, що...
Як висловити критичні зауваження	Виявлено недоліки, автор ігнорує, заперечує, спростовує, випускає з поля зору, не розкриває змісту (чого?), не підтверджує висновки фактами, дискусійним є висновок (щодо чого?).
Закінчення	Автор приходить до висновку, робить висновок, на закінчення є підстави стверджувати, сутність викладеного дає підстави твердити, зводиться до..., на основі цього ми переконуємося в тому, що..., узагальнюючи сказане..., ці дані свідчать...
Які засоби використано для поєднання частин у тексті	<u>Для поєднання частин інформації:</u> і, також, при цьому, до речі, крім того, більше того, разом з тим; <u>для зіставлення та протиставлення:</u> а, але, проте, однак, і все ж, з одного боку, з іншого боку, навпаки, не тільки (не лише), таким чином, на противагу; <u>для узагальнення, висновку:</u> отже, таким чином, одним словом, з цього випливає, що...; <u>для пояснення, уточнення, виділення окремого:</u> наприклад, так, зокрема, а саме, тільки, лише, причому, притому, навіть; <u>для зв'язку з попередньою і наступною інформацією:</u> як уже було зазначено, як зазначалося, як було показано, як було доведено, згідно з

	<i>цим, відповідно до цього, подібно цьому, останній, попередній, наступний, згаданий, зазначений, доведений, викладений, знайдений, сформульований, визначений, перерахований, наведений, обстежуваний, проаналізований, досліджений; <u>для введення узагальнювальної інформації</u>: розглянемо такі випадки, наведемо приклад, продовжимо аналіз, з'ясуємо відношення (співвідношення).</i>
--	--

3. Продовжіть речення:

1. Анотація – це...
2. У ній наводяться...
3. Анотація допомагає під час...
4. Може бути подана...
5. У кінці анотації...

4. Напишіть анотацію до наукової статті або монографії, використовуючи наведені мовні конструкції:

1. Наукову працю присвячено (чому?). У ній розглядається, досліджується, говориться, дається, зазначається, що... Стаття повідомляє (кого? про що?), ознайомлює (кого? з чим? З ким?), аналізує (що?), дає аналіз (чого?).
2. Особлива увага приділяється (чому?). У центрі уваги виявляється (що?). Автор дає огляд (чого?), робить висновок, що... Представлено дані (про що?). Досліджуються маловивчені проблеми (чого?). Наведені дані засвідчують, що... Автор зупиняється на таких проблемах, як...
3. Актуальне(а) / важливе(а) / дане(а) / суттєве(а) питання / проблема.
4. Стаття (книга, праця) має наукове значення, робить певний внесок у науку, має науково-популярний характер, розрахована на (кого?) спеціалістів, широке коло читачів; адресована (кому?), може бути цікавою / корисною (для кого?), може бути використана (для чого?).

5. Напишіть анотацію до фахового підручника.

6. Складіть тези наукової статті (на вибір), скориставшись поданими нижче порадами.

Як складати тези статті

1. Попередньо перегляньте статтю, продумайте мету, яку ви ставите перед собою, приступаючи до її опрацювання.
2. Уважно прочитайте статтю, визначте її основну думку.
3. Поділіть статтю на смислові частини, визначте всі мікротеми.
4. Сформулюйте пункти плану, логічно пов'яжіть їх між собою.
5. Сприймаючи текстову інформацію, намагайтеся чітко уявити, що є важливим для автора, а що – для вас як читача.
6. Вибирайте для тез основні ідеї та положення, відділивши важливі деталі від подробиць; запишіть їх словами автора або власними словами, розмістивши у певній послідовності.
7. Керуйтеся найголовнішим принципом нотування чужого тексту – не допускайте переключень змісту.
7. Прочитайте наукову статтю або параграф з посібника (підручника) за фахом. Складіть короткий конспект, використовуючи цитати з прочитаного.
8. За поданим початком продовжіть текст документа. Назвіть основні елементи тексту відгуку.

Відгук

на наукову роботу “Термінологія української народної медицини”

студента І курсу факультету технології цукристих речовин та функціональних харчових продуктів

Лисенка Юрія Володимировича

В умовах науково-технічного прогресу надзвичайно зростає роль термінології, адже не існує жодної галузі знань, яку можна було б вивчати, засвоювати, розвивати, не володіючи спеціальною лексикою. Термінологія сьогодні – не лише джерело одержання інформації, а й ...

9. Дайте відповіді на запитання:

1. Що таке наукова робота? З якою метою пишуться наукові роботи?
2. Які реквізити наукової роботи слід розміщувати на титульній сторінці?
3. Що таке реферат? Які є види рефератів?
4. Як правильно оформити бібліографію в рефераті?

10. Розгляньте титульну сторінку реферату. З'ясуйте, чи всі реквізити на ній присутні. Відповідь обґрунтуйте.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кафедра українознавства

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Реферат

студента групи ТЦ-І-7

Росіяненко Володимира Миколайовича

КИЇВ – 2005